

Türkiye’de Demokrasinin Derinleşmesi Süreci Üzerinde Necmettin Erbakan’ın Etkisi

Abdulkadir BAHARÇİÇEK*
Selahaddin BAKAN**
Işıl ARPACI***

ÖZET

Necmettin Erbakan Türk siyasal hayatı üzerinde önemli etkiler yaratmış liderlerden biridir. Erbakan’ın siyasal hayat üzerindeki etkileri yanında, Türkiye’nin demokratikleşmesi ve halkın siyasete katılması anlamında da siyaset hayatı içerisinde çok önemli etkiler yarattığı rahatlıkla söylenebilir. Bugünün dünyasında halkı Müslüman olan ülkelerin belirgin özelliklerinden biri, demokratik siyasal sistemlerin olmayışı olarak görülmekte, Türkiye ise istisnalardan biri olarak durmaktadır.

“Türkiye’de Demokrasinin Derinleşmesi Süreci Üzerinde Necmettin Erbakan’ın Etkisi”nin konu edildiği bu Çalışmada; demokrasinin yerleşmesinde, halkın siyasal sisteme dahil olmasında, siyasal bütünleşmede, radikal ve anarşik eğilimlerden uzak durulmasında, dini temel alan terör hareketlerinin yeşermemesinde Necmettin Erbakan’ın katkıları belirlenecek, 2001 yılından beri Türkiye’de tek başına iktidar olan AK Parti iktidarının böyle bir demokratikleşme sürecinin ürünü olduğu ortaya konularak, Erbakan’ın bu katkısının, 2011 yılı baharında Arap dünyasında ortaya çıkan gelişmelerde Türkiye’nin model olarak görülmesine hazırladığı zemin tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Necmettin Erbakan, Türkiye’de Demokrasi, AK Parti, İslam Dünyası

NECMETTİN ERBAKAN’S EFFECT ON PROCESS DEEPENING OF DEMOCRACY IN TURKEY

ABSTRACT

Necmettin Erbakan is one of the leaders who has created a major impact on Turkish political life. Besides his effects on political life, Erbakan contributed to Turkey's democratization process and participation of people in politics. Lack of democratic political systems is one of the fundamental characteristics of Islamic countries, but Turkey is an exception. It may be argued that one reason for that feature is the positive role played by Erbakan within the political system.

In this paper, the influence of Necmettin Erbakan on the democratization process in Turkey will be analysed. It has been argued that Erbakan has created an impact on behaviour of people to participate to the political process. In this way people who participate to the political system stood away from radical tendencies and they integrated to the plural political establishments. It is also argued that anarchic and terrorist tendencies have not gained ground between religious groups, mainly, because of the Erbakan’s success to keep them within legal political system. At the same time it will be tried to clarify the role of Erbakan on the rise of AK Parti, which is in power in Turkey since 2002, as well as the mass movements which are ongoing in the almost entire Arab world since the spring of 2011.

Key Words: Necmettin Erbakan, Democracy in Turkey, The AK Party, The Islamic World

* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, abdulkadir.baharcicek@inonu.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, selahaddin.bakan@inonu.edu.tr

*** Arş. Gör., İnönü Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, isil.arpaci@inonu.edu.tr

1. Giriş

Bir demokraside demokratik istikrarın sağlanması, ekonomik gelişme durumu ve siyasal başarı profili ile hükümet sisteminin temel işlevlerinin toplumsal beklentilere uygun tarzda yerine getirilip getirilmediğini gösteren siyasal etkililik kadar, büyük ölçüde dini ve sınıfsal bağlantılı çatışma çizgileri ve orta alt toplumsal tabakaların siyasal bütünleşmesi gibi toplumsal sistemi bölen yapısal çatışmaların çözümlenmesini tanımlayan meşruluğun sağlanmasına bağlıdır (akt. Schmidt, 2002, 284). Demokratik istikrara ek olarak demokratik kurumların uzun süreli verimli ve etkili işleyişi; sistemin tüm aktörlerince¹, oyunun tek kuralı olarak demokrasinin kabul edilmesi; demokrasinin sadece kurumsal değil “haklar özgürlükler, sorumluluklar ekseninde hareket eden bir vatandaşlık rejimi olarak da işlenmesi ve son olarak aktörlerin demokratik yönetimin maliyetinin demokratik olmayan yönetimlerden daha düşük olduğunu algılamaları da demokrasinin yerleşmesini temin eder (Keyman, 2008). Böylelikle halkın egemenliği tanımlayan demokrasinin topluma yayılması ve toplum tarafından demokrasinin gerek istikrar kazanma gerekse yerleşme sürecinin özümsemesi demokrasinin derinleşmesine, demokrasinin demokratikleşmesine imkân ve fırsat sağlar.

Türkiye’de Necmettin Erbakan, demokrasinin sözü edilen derinleşmesi sürecine kurduğu siyasal partiler ve siyasal uygulamaları ile önemli katkılar sağlamıştır. Bunu, Tanzimat’tan itibaren yaşanan siyasal dönüşümle ekonomik üstünlüğünü yitiren grupları Anadolu sermayesi olarak ekonomik sisteme; katı laik uygulamalarla Müslüman kimliği siyasal ve sosyal alanda yok sayılmış kitleleri de siyasal sisteme eklemleyerek sağlamıştır. Bu süreçte Erbakan, askeri müdahalelerle kurduğu siyasal partiler kapatılmış olmasına rağmen siyasetten ümidini kesmeyip her seferinde yeni bir siyasi parti ile siyasal alanda yer almış, diğer taraftan da liderliğini üstlendiği kitleleri siyasal kriz anlarında demokratik sistem içinde tutmayı başarmıştır. Bu çaba aynı zamanda; dini duyarlılığa sahip kitleler arasında sosyal ve siyasal bütünleşmenin sağlanması, radikal ve anarşik eğilimlerden uzak durulması ve çözümün meşru siyasal zeminde olabileceğine olan inancın güçlenmesini sağlayarak demokrasi sürecine önemli katkıda bulunmuştur.

2. Kısa Özgeçmişle Necmettin Erbakan ve Siyaset

Kozanoğulları’nın Nâzırzâdeler soyundan gelen Necmettin Erbakan, 29 Ekim 1926’da doğmuştur. Babası ağır ceza hâkimi olan Necmettin Erbakan, İlkokulu Kayseri ve Trabzon’da

¹ Devlet, siyasi partiler, ekonomik ve sivil toplum örgütleri

lise eğitimini ise İstanbul Erkek Lisesinde tamamlamıştır. 1943 yılında İstanbul Erkek Lisesi'nden mezun olan Erbakan, derslerinde gösterdiği başarıyla liseyi birincilikle bitirerek tek tercihi olan İstanbul Teknik Üniversitesi'ne (İTÜ) girmiştir. Süleyman Demirel ile yolu ilk kez İTÜ'de kesişen Erbakan, 1948 yılında üniversiteden mezun olmuş ve aynı yıl asistan olarak göreve başlamıştır. Yeterlilik tezindeki başarısından dolayı 1951 yılında Almanya'ya gitmiş, 1953 yılında Türkiye'ye dönerek 27 yaşında doçent olmuş, askerliğini yaptıktan sonra, 1956 yılında ilk yerli motoru üretmek üzere Gümüş Motoru kurmuştur. 1960'da ise ilk yerli otomobilin üretilmesi fikrini ortaya atmış ve Devrim arabalarının hazırlık çalışmalarında yer almıştır. 1965 yılında profesör olan Erbakan, Cumhurbaşkanı tarafından Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanlığına getirilmiştir. Odalar Birliğinde kaynak ve kredi dağılımını Anadolu sermayesi lehine kullandığı için dikkat çeken Erbakan, 1969'da seçimle kazandığı Odalar Birliği başkanlığından hükümet muhalefeti, valilik kararı ve polis zoruyla uzaklaştırılmıştır.

Odalar Birliğinden olaylı ayrılışının ardından 1969 seçimleri için AP'ye Konya milletvekilliği aday adayı olarak başvuran Necmettin Erbakan, "Bir takunyalının elinde tesbihi ile AP'de yeri olamaz" (Çalışlar ve Çelik, 2006, 34) sözleriyle karşılanmış, Odalar Birliği başkanı olarak Demirel'e karşı açıkça cephe aldığı, Siyasi Partiler Kanununda yasaklanmış olmasına rağmen, mukaddesatçılıktan bahsettiği ve parti içinde bölücülük yaptığı gerekçesiyle (Milliyet, 1969) AP tarafından veto edilmiştir. Bunun üzerine Konya'dan bağımsız milletvekili adaylığını açıklamış ve bağımsız milletvekili olarak Meclis'e girmiştir.

Hemen aynı dönemde Milli Nizam Partisi'ni (MNP) kuran Erbakan, Anayasa Mahkemesi'nin 21 Mayıs 1971'de MNP'nin kapatılmasına karar vermesinin ardından İsviçre'ye giderek; bu sürede Tek Nizam Gazetesi'ni yayımlamaya başlamış, Avrupa'daki Türk göçmenler arasında destek aramak amacıyla Avrupa Milli Görüş Teşkilatını kurmuştur (Yeşilada, 2002, 63-73).

Türkiye'ye döndükten ve 1973 seçimlerinden sonra Süleyman Arif Emre'nin genel başkanlığında kurulmuş olan Milli Selamet Partisi'nin (MSP) başına geçen Necmettin Erbakan, CHP-MSP Koalisyonunda Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı olmuş, koalisyonunun bozulmasından sonra kurulan I. ve II. Milliyetçi Cephe hükümetlerinde de Başbakan Yardımcılığı ve Ekonomik Kurul Başkanlığı görevlerini üstlenmiştir.

12 Eylül'ün 10 yıl siyaset yasağı ile birlikte 5 yıl siyasi parti kurma yasağı getirdiği Necmettin Erbakan, Bakanlar Kurulu'nun 12 Mart 1986'da aldığı kararla eski liderlerin konuşma yasağını kaldırmasıyla siyasi çalışmalarına başlamıştır (Kızıldaş, 2011, 244). 11 Ekim 1987'de Refah Partisi'ne (RP) genel başkan olan Erbakan, 1991 seçimlerinden sonra partisini Meclis'e taşımış, 1995 seçimlerinde Meclis'deki birinci partinin lideri olmuş ancak

hükümet kurma çalışmaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1996'da Mesut Yılmaz hükümetinin istifasını vermesinin ardından Cumhurbaşkanı Demirel tarafından hükümet kurmakla görevlendirilen Erbakan, DYP ile birlikte 54. Hükümeti kurarak Başbakanlık görevini üstlenmiştir. Bir yıl süren RP-DYP koalisyonu 28 Şubat sürecinin ardından sonlanmış ve Erbakan yeniden siyasi yasaklı durumuna gelmiştir.

Kapatılan RP'nin ardından kurulan FP'de siyasi yasağı nedeniyle aktif görev alamayan Necmettin Erbakan, 24 Şubat 1999'da Konya'dan bağımsız aday adaylığı için başvuruda bulunmuş ancak başvurusu YSK tarafından reddedilmiştir. Aynı dönemde, 1994 yerel seçimlerinden önce Bingöl'de yaptığı konuşmada² "halkı ırk ve din farkı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik ettiği gerekçesiyle yargılanan Necmettin Erbakan, 1 yıl hapis ve 220 bin lira para cezasına çarptırılmış milletvekili seçilme hakkını ömür boyu kaybetmiştir. Diğer taraftan da RP'nin kapatılmadan önce aldığı hazine yardımının iade edilmesi kapsamında yürütülen "kayıp trilyon" davasından 2 yıl 4 ay hapisle cezalandırılmıştır.

RP'nin kapatılmış olması nedeniyle aldığı siyasi yasağı, AB'ye uyum süreci çerçevesinde yasalarda yapılan düzenlemeler sonucu sona eren Erbakan, 11 Mayıs 2003'te Saadet Partisi'nin 1. Olağan Büyük Kongresi'nde Genel Başkanlığa seçilmiştir. Ancak Yargıtay'ın istemiyle, 30 Ocak 2004'te Saadet Partisi üyeliği ve Genel başkanlığından ayrılmıştır. Yasaklı olduğu dönem boyunca RP'nin ardından kurulan FP ve SP'yi seçimlerde doğrudan destekleyen Necmettin Erbakan, affi nedeniyle siyasi hakları iade edilmiş olduğundan, Numan Kurtulmuş'un 2010'da partiden istifa etmesi üzerine, 17 Ekim 2010'da SP genel başkanlığına seçilmiştir.

Seçim ve parti çalışmalarını sürdürürken 3 Ocak 2010'da hastanede tedavi altına alınan Necmettin Erbakan, 27 Şubat 2010 Pazar günü koroner arter hastalığı ve kalp yetmezliği nedeniyle vefat etmiştir.

3. Erbakan'ın Meşru Siyasal Zeminde Kalma Çabaları

Necmettin Erbakan belki de siyasal sistem tarafından en fazla siyaset arenasının dışına itilmek istenen siyasetçi olarak tanımlanabilir. Erbakan'ın kurduğu ilk parti olan Milli Nizam Partisi MNP, kısa bir süre içerisinde rejim için tehdit oluşturduğu gerekçesi ile kapatılmış olmasına rağmen, Erbakan meşru siyasal zeminde kalarak mücadelesini sürdürme

² Necmettin Erbakan'ın söz konusu davaya konu olan konuşmasının en çarpıcı cümlesi; "Okullarda çocukları 'Ne Mutlu Türküm Diyene' diye bağırtıyorlar. Bu yanlış. Türk böyle derse Kürdün de 'Ne Mutlu Kürdüm Diyene' deme hakkı doğar" ifadesidir.

kararlılığından vazgeçmemiş ve bu çabasını aşağıda açıklanan siyasi partiler içerisinde sürdürmeye devam etmiştir.

3.1. Milli Nizam Partisi

Necmettin Erbakan'ın liderliğindeki MNP, AP gibi din duygusuna güvenen sağ partilerden farklı olarak bu duyguya el koyarak muhafazakâr milliyetçiliği güçlendirmeye uğraşmayıp, İslami aidiyeti Türk kimliğinin özü haline getirmeye çalışmıştır (Kepel, 2001, 386). Her ne kadar MNP kurucuları, AP içinde politika yapma ısrarlarını sonuna kadar sürdürmüşlerse de AP içinde güçleri oranında bir iktidara sahip olma taleplerinin kabul edilmemesi; devlet aygıtının AP üst yönetimini İslami kanadı tasfiye etmeye zorlaması; İslami cemaatlerin, bağımsız bir partinin oy potansiyeli üzerine hesaplamalar yaparak bunun sonucunda belli bir özgüven kazanmaları ve bu cemaatlerin içinde politika tecrübesine sahip, ülke yönetimine talip olabilecek kadroların yetişmiş olduğunun ortaya çıkması MNP sürecini hızlandırmıştır (Çakır, 1994, 21-22).

Türkiye'nin iç sorunları hakkındaki değerlendirmesini, maddi ve manevi olmak üzere iki kategoriye ayırarak, maddi alandaki eleştirisini Türk ekonomisinin yabancı pazarlara ve sermayeye bağımlılığı ve kişi başına gelir düzeyinin düşüklüğü ile zenginliğin adaletsiz dağılımı; manevi alanda ise Türkiye'nin eğitim sisteminin gençleri milli hedefler doğrultusunda eğitemeyen dünyadaki tek ülke olduğu ve eğitim politikasının kendi tarihini red esasına dayandığı (akt. Mardin, 2008, 124) üzerinde toplayan MNP'nin temsil ettiği kitlenin iki temel özelliği vardır. Bunlardan ilki Cumhuriyetin tüm modernleşme çabalarına rağmen gelenekselliğini muhafaza etmiş ve giderek dindarlığını bir ideolojik kimlik haline dönüştürmüş olmaları, ikincisi ise Anadolu'daki küçük sermayeleri ile kurdukları küçük işletmelerde ticaret ve sanayi ile uğraşan Anadolu esnaf ve tüccarları oluşlarıdır (Maviş, tarihsiz, 125).

1961 Anayasası Döneminde Anayasa Mahkemesi'nin laiklik ilkesine dayanarak kapattığı ilk parti olan MNP (Daver, 1985, 115); Sarıbay'a (1985, 106) göre Kemalist ideolojinin sınırlarını çizdiği siyasal sistem içinde, "sistemin üstünde" bir çatışmaya yönelmesi sonucu kapatılmışsa da, kapatılmasında 12 Mart döneminin özellikleri de belirleyici olmuştur. Bununla birlikte Alkan (1984, 82), MNP'nin kapatılmasında, sadece ordunun Parti'nin Kemalizm karşıtı duruşuna geliştirdiği hassasiyetin neden olmadığını, aynı zamanda AP'nin rekabeti bertaraf etme isteğinin de neden olduğunu belirtmektedir.

3.2.Milli Selamet Partisi

MNP'nin kapatılmasından kısa süre sonra, 11 Ekim 1972'de, MSP kurulmuştur. MNP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması nedeniyle temkinli davranılarak, Necmettin Erbakan, Parti'nin kurucuları arasında yer almamış (Poyraz, 2006, 106). Dönemin şartlarından dolayı bir süre Genel Başkanlığı Süleyman Arif Emre'nin yapmasının uygun olduğuna karar veren Necmettin Erbakan (Asiltürk, 2012), İsviçre'den Türkiye'ye döndükten hemen sonra yurt gezilerine başlamıştır (Demirhan, 1994, 24). 16 Mayıs 1973'de MSP'ye katılan Necmettin Erbakan (Milliyet, 1973a), 20 Ekim 1973'de Genel İdare Kurulu tarafından genel başkanlığa getirilmiştir (Milliyet, 1973b).

MSP'nin Programı kendisine has ideolojisi olarak anılabilecek; erdemler ve geleneksel manevi değerlere yapılan vurgulara ek olarak inanç özgürlüğü, dini eğitimin desteklenmesi, gençlere ahlak öğretimi, Türkiye'nin Müslüman komşularıyla iyi ilişkiler kurması ya da diğer taraftan doğum kontrolüne karşı çıkması gibi vurgulara sahiptir (Landau,1976,10). Bu haliyle siyasal partilerin geçiş toplumlarında, toplumu oluşturan topluluklara “kimlik” kazandırıcı evrensel işlevi bağlamında geleneksel topluluğun kimliğini modern parti politikasıyla canlandırıcı özelliğe sahip olan MSP; diğer taraftan geleneksel toplumlarda ekonomik, sosyal ve siyasal süreçlerin işleyişlerine seyirci kalan insanların, modern topluma geçiş sürecinde, yönetici elitler tarafından siyasal sisteme katılma çabasını gayrimeşru görmesi sonucu oluşan “katılma krizi”ni (Sarıbay, 1985, 217-119) ortadan kaldırmıştır. Bu bağlamda MSP, toplumdaki siyasal tartışmanın sınırlarını genişleterek İslami söylemi siyasal alana entegre etmeyi sağlamıştır. Bu durum ülke nüfusunun büyük kısmını oluşturan taşranın daha önceleri marjinalleştirilmiş bulunan sesinin entegrasyonu yoluyla toplumun demokratikleşmesini ateşlemiştir. (Yavuz, 2005, 286).

Nitekim Zürcher'in (2000, 380) de belirttiği gibi, bir çıkar birlikteliği olmakla birlikte, Avrupa ve Amerikan nüfuzuna ve büyük sermayeye olan güvensizlik temeline oturan CHP-MSP Koalisyonu, İslamcılarının bir kısmı tarafından eleştirilmiş olsa da, MSP açısından CHP gibi devletin partisi kimliğindeki bir siyasi partiyle yapılarak (Okutucu, 1996, 36) hem MSP'nin ideolojisinin meşru bir zemine oturması, hem Milli Görüşün iktidarda neler yapabileceğinin fiilen gösterilmesi, hem de inançlı kadroların devlet kademelerine yerleştirilmesi (Akgül,1995, 30) fırsatlarını sağlamıştır.

Milli Güvenlik Kurulu'nun çıkardığı 16.10.1981 tarihli ve 2533 sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun gereğince MSP de diğer partiler gibi kapatılmış, taşınır ve taşınmaz bütün malları Hazineye aktarılmıştır.

1.3. Refah Partisi

19 Temmuz 1983'de kurulan ve 11 Ekim 1987'de toplanan Üçüncü Büyük Kongresinde 538 delegenin oybirliği ile yedi yıl sonra tekrar genel başkan olan Necmettin Erbakan'ın liderliğindeki RP, diğer İslamcı hareketlerle kıyaslandığında Kur'an'ın selefi-köktenci bir yorumunu esas almayan; köktenci İslamcıların son derece eleştirel oldukları İslam geleneği ve tarihini çok önemli bir öykünme kaynağı olarak kabul eden bir siyasal yapı olmuştur (Dağı, 2002, 198). Zira RP, temelde toplumun İslami kimlik ve kültürünün ve Osmanlı geçmişinin bir şekilde resmi kabul görmesini arzu eden buna karşılık hilafeti, saltanatı veya imparatorluğu geri getirmek gibi bir niyete de sahip olmayan halkın bu özlemlerini siyasal alana aktarmaya çalışan bir siyasi oluşumdur. Öte yandan halkın, İslam'ın saygı ve kabul görmesi talebinin bir şekilde laik ve modernist bir siyasal çerçevede hayata geçirilmesi gerekliliği karşısında RP'nin bu ilkeleri kabul edip etmediğini açıklığa kavuşturamaması, modernist kesimde partinin seçim sürecini sırf meşru yollardan iktidara gelip İslami bir rejim kurmak için benimsediği şüphesini artırmıştır³ (Karpas, 2009, 193).

Esasında RP'nin eylemleri, İslamcı grupların sesini kamuya taşınması, parlamentoda İslamcı grupların çıkarlarını temsil etmesi ve İslamcıları yerel yönetimler ve daha geniş ulusal bürokrasinin yönetimine hareket ettirmede bir araç olmakla birlikte; paradoksal olarak İslamiliği dışsallaştırma süreci İslam'ın da içten içe sekülerleşmesine yardım etmiştir. Necmettin Erbakan ve destekçileri İslami gelenekleri, Türkiye'nin dünyevi sorunlarının çözümlenmesinde yenilikçi bir söylem olarak kimlik ve adaletle yeniden tahayyül etmişlerdir. Bu tahayyül, her ne kadar tam olarak içselleştirilmemişse de, sivil toplum ve sanayileşme gibi Avrupalı kavramlar tarafından etkilenmiştir. Böylelikle özellikle 1991 sonrasında Türkiye'de İslami gelenek, çağdaş kavramlarla yeniden inşa edilmeye başlanmıştır (Yavuz, 1997, 80).

Nitekim RP'ye yönelik eleştirel tavır takınan İslami çevreler, RP'yi İslamcı bir parti olarak görmemelerine rağmen RP'nin İslamcı bir görüntü vermeyi sağlamasını ilk olarak laik cephenin değerlendirmeleri ve uygulamaları, ikinci olarak da gelenekçi-İslami kesimlerle olan

³ Bu durumun nedeni Dağı'nın açıklamış olduğu biçimde (2002, 198-199), Türkiye gibi radikal modernleşme projesinin uygulandığı ülkelerde "gelenekselleşme" taleplerinin "alternatif bir ideoloji" ve yaşam biçimi olarak algılanmasıyla ilgilidir. Dinin kamusal alandaki görünürliğünün radikal bir laiklik anlayışıyla kabul edilemez olarak değerlendirilmesi, "gelenekçi" İslam'ın köktenci bir hareket olarak nitelenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla İslamcı hareketlerin kendi nitelikleri, İslam'ı ve siyaseti kavrayış biçimleri değil; benimsenen laiklik anlayışı İslamcı hareketlerin köktenci olarak nitelenmesine yol açmıştır.

ilişkilerine bağlamaktadır. Bu noktada Ercüment Özkan'ın RP'nin ideolojik duruşu ile ilgili saptaması dikkat çekicidir. Özkan'a göre; “*Ne MNP'nin, ne MSP'nin ne de RP'nin hiçbir zaman ideolojisi olmamıştır. İdeolojisi olan, o ideolojinin adını koyar, kurallarını belirler, bunları halk kitlelerine taşımaya ve benimsetmeye çalışır (...) İdeolojisinin adını anmaktan bile utanan, sıkılan, ismini taşımaktan bile kenar duran bir partinin ideolojisinin olduğundan bahsedebilmek, kargaları bile güldürür.*” (Şen, 1995, 14-15). Yine de İslamcıların somut taleplerini dile getirmek yerine, çok daha somut olmayan bir söyleve sahip MSP'den farklı olarak RP, İslamcı kesimin sokaklarda dile getirdiği talepleri formüle ederek ve bunları dile getirerek (Okutucu, 1996, 14) kitleselleşmeyi sağlamıştır.

1950'lerden itibaren şehirlere göçle birlikte kırsal yoksulluğun kentsel yoksulluğa dönüşümü bağlamında göçmenler düşük nitelikli barınma koşulları ve altyapı eksikliğinden mağdur olmuşlardır (Narlı, 1997, 41). Diğer yandan kentsel kültüre temas etmede zorlanan bu topluluklar için şehrin düşman ve yabancı çevresinde geleneksel yapı, daha da önemli olmaya başlamıştır (Ahmad, 1988, 758). Dolayısıyla baskı altında hissedilen bu göçmen sınıfın sosyal hırsları, 1970'lerin başlangıcından itibaren uç siyasi eğilimleri besleyerek 1970'lerde devrimci sola eklenirken, 1980 ve 1990'larda İslamcı hareket tarafından temsil edilmiştir (Narlı, 1997, 41-42). Bu açıdan Toplumsal hareketliliği çevrelemeyi bilen RP, dünün merkezkaç siyasi güçlerini merkeze talip güçler haline getirerek alternatif bir siyasi yapının taşıyıcısı haline gelmiştir. RP, merkeziyetçi ideolojinin reddettiği, kapalı rant sistemlerinin toplumsal ve ekonomik yapıya entegre olmalarını engellediği tüm toplumsal grup ve taleplerin asli temsilcisi haline gelmiştir. Ekonomik ve toplumsal taleplerini kültürel yalın kimlikleri aracılığıyla ve sisteme yönelttikleri topyekûn eleştirilerle ifade eden, muhafazakâr da olsa radikalizm isteğinin altını çizen, küreselleşme politikalarını dışlayarak yerelleşme bayrağını taşıyan gruplara siyasi kimliklerini RP vermiştir (Bayramoğlu, 2001, 26).

Böylelikle Türkiye'deki dini canlanmadan yararlanan RP (Yayla, 1997) bir zamanlar sınırlanmış marjinal bir rol olarak İslami hareket bağlamında meslek kuruluşları ve çıkar gruplarını, eğitim ve sosyal yardım vakıflarını, dinsel mezhep ve tarikatları, finansal ve mali kurumları, yayınevleri ve gazeteleri, televizyon ve radyo istasyonlarını ve yeni nesil Müslüman entelektüelleri kapsayarak büyük bir güç olmuştur (Sayarı, 1996).

3.4.Fazilet Partisi

RP hakkında soruşturma açılıp, Partinin kapatılacağına anlaşılması (Ahmad, 2007, 210) üzerine 17 Aralık 1997'de Necmettin Erbakan'ın direktifleri ile Yusuf Alptekin'in genel başkanlığında FP kurulmuştur. Kurucularının büyük kısmı Erbakan'a yakın isimlerden oluşan

FP iki gün içinde TBMM’de grup kurmuş, kısa sürede de TBMM’deki milletvekili sayısı 146’ya ulaşmıştır (Aksoy, 2000, 26).

Refah-Yol Hükümetinin çöküşü ve RP’nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasının ardından partiyle yakından ilişkili girişimci grupların olanaklarında ciddi bir azalma deneyimlenmesine bağlı olarak, bu gruplar, FP’nin politikalarını desteklemeye devam etmekle birlikte siyasi açıdan düşük bir profil sürdürmeyi seçmiştir. Var olan sistemle birlikte yaşamaya dayanan bu etkileşim biçimi, Türkiye’deki İslamcılarını daha liberal İslami yönetime itmede önemli rol oynamıştır (Öniş, 2001, 290-291). İslami sermayenin sistemle uyumlaşmasına eklenen diğer önemli unsur; daha önceki Milli Görüş partilerinin resmi ideoloji ve konjonktürle çatışma nedeniyle kapatılmış olmalarının yarattığı baskıdır. Bir anlamda her seferinde sistem dışına itilen söylemlerin yerini bu kez sistem tarafından benimsenen söylemler almıştır.

FP’nin 22 Haziran 2001’de kapatılmasının ardından gelenekçi ve yenilikçiler yeni parti hazırlıklarını başlatırken, FP’nin bir bütün olarak yola devam etmesi yönündeki girişimler de sürdürülmüştür. Ayrılmama yönündeki girişimlerde Bülent Arınç kilit rol oynarken, Abdüllatif Şener yeni partide inisiyatifin yenilikçilerin elinde olmasını dile getirmiş, Necmettin Erbakan’ın Bülent Arınç ve Abdullah Gül ile yaptığı görüşmelerde Bülent Arınç’ın ismi öne çıkıp görüşmeler sonuçsuz kalınca her iki taraf kendi partilerini kurma yoluna gitmişlerdir (Karaalioğlu, 2001, 173-176).

3.4.Saadet Partisi

FP’nin kapatılmasının ardından 20 Temmuz 2001’de, 51’i milletvekili 48’i de eski milletvekili, 10’u FP il başkanı, 5’i profesör ve 2’si doçent 135 kişi tarafından Recai Kutan’ın genel başkanlığında kurulmuştur.

2002 yılı genel seçimlerinde %2.5 oy alan SP’nin, 2003 yılında yapılan Kongresinde Necmettin Erbakan genel başkanlığa seçilmiş ancak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Erbakan’ın kesinleşmiş hapis cezası nedeniyle parti üyeliğinden ayrılmasını istemiştir. Bunun üzerine Necmettin Erbakan, 30 Ocak 2004’de parti üyeliğinden istifa etmiş ve yerine tekrar Recai Kutan gelmiştir. 29 Mart 2008’de yapılan Kongrede ise Numan Kurtulmuş, genel başkanlık görevini Recai Kutan’dan devralmıştır (Şen, 2011, 521-522) Kurtulmuş’un (2010) *“Hiçbirimiz bu davada ve tarihin akışı içerisinde kerameti kendimizden menkul bilmeyeceğiz. Hiçbir kimse vazgeçilmez değildir. Yeni bir döneme giriyoruz.”* biçiminde özetlediği ve Necmettin Erbakan’ın tasfiyesi olarak değerlendirilen 11 Temmuz 2010’da gerçekleşen SP

Olağanüstü⁴ Kongresi'nde, Numan Kurtulmuş, her iki listede de genel başkan adayı olduğu halde, kendisinden “onay alınmadan” genel başkan adayı olarak gösterildiği gerekçesiyle Erbakan'ın “yeşil liste”sinden istifa etmiş; ilk iki turda salt çoğunluğa ulaşamamış, üçüncü turda ise salt çoğunluk aranmadığı için yeniden genel başkan olmuştur. Bu Kongre'ye ilişkin açılan davada, 650 delegenin verdiği kongre talebi nedeniyle kongre çağrı heyeti oluşturulmuş, 17 Ekim 2010'da yapılan Olağanüstü Kongre'de, 687 delegeden 684'ünün oyunu alan Necmettin Erbakan, genel başkan olarak seçilmiştir.

4. Meşru Siyasal Zeminde Verilen Mücadelenin Sonuçları

Türkiye'de siyaset yaparak Türkiye'nin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını değiştirme ve dönüştürmeyi hedefleyen Necmettin Erbakan'ın bu çabalarının Türkiye'nin siyasal ve sosyal yapısı üzerinde çok önemli etkiler yarattığı görülmektedir. Bu etkilerin başlıcalarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

4.1.Halkın Siyasete Güven Duyması

Demokrasinin gelişmediği ve kurumsallaşmadığı toplumlarda radikal eğilimlerin ortaya çıkma ihtimali yüksektir. Demokrasinin varlığı ve demokratik toplum düzeni kişilerin taleplerinin işleyen bir sistem içerisinde ve kurallar çerçevesinde karşılanmasına imkân verir. Demokratik toplum düzeninde, bazı sorunların çözümü için tek çarenin meşru olmayan yol ve yöntemlere başvurmak olmadığı inancı gelişir. Bütün bunlar için halkın siyaset kurumuna güven duyması ve siyasal araçlardan ümidini kesmemesi gerekmektedir. Erbakan'ın “her şeye” rağmen siyaset içinde kalarak mücadelesini sürdürmesi, geniş kitlelerin meşru olmayan zemine kayacak düşüncelerden uzak kalmalarının önünü açmıştır.

Nitekim 12 Eylül askeri darbesi ile diğer liderlerle birlikte gözaltına alındıktan sonra serbest bırakılmasının ardından “(...)Ülkemizdeki yeni devrenin milletimiz için hayırlı olmasını saadet ve selamet getirmesini diliyorum.” (Milliyet, 1980) açıklamasını yapan Necmettin Erbakan, 1987 yılının 17 Ocak günü, aralarında kendisinin de bulunduğu 4000 kişilik bir grubun, türban yasağına karşı yaptığı gösteri yürüyüşünün ardından yaşananlarla ilgili olarak vatandaşlara tahriklere kapılmamaları ve haklarını kanunlar içinde aramalarını tavsiye etmiştir (Milliyet, 1987f). 28 Şubat süreciyle RP'nin kapatılmasından sonra ise Anayasa Mahkemesi kararının tarihin akışı içinde gerçek değerinin bir nokta kadar önemsiz olduğunu, kapatmanın sadece kapıda olan bir levhanın kelimesinin değişmesine neden olacağını, yine inançla

⁴ Bu olağanüstü Kongre'ye gidilmesi, Numan Kurtulmuş ve çevresi tarafından istenmiştir.

toplanıp azimle çalışacaklarını söyleyerek (Milliyet, 1998a) ve parti tabanına sükûneti bozmamalarını, provokatörlere dikkat etmelerini (Milliyet, 1998b) telkin ederek, kitlelerin siyasetten ümidini kesmemesini, siyasete olan güvenlerini kaybetmeyerek siyaset dışı ve meşru olamayan yol ve yöntemlere prim vermemelerine destek sağlamıştır. Bu bakımdan her askeri darbeden sonra en sivil görünen partinin en çok oyu alması çok tesadüfî değildir.

4.2.Aşırı Eğilimlerin Önlenmesi

Aşırı diye tanımlanabilecek eğilimlerin ortaya çıkmamasının en etkili yollarından biri demokratik süreçlerin işlenmesi ve sorunların demokratik yollarla çözülebileceğine olan inancın benimsenmesidir. Erbakan'ın liderliğini yürüttüğü Milli Selamet Partisi'nin gençlik örgütlenmesi olarak adlandırılabilir olan "Akıncılar" ve yine yakın ilişki içinde oldukları öğrenci birliği olan "MTTB" (Milli Türk Talebe Birliği) 1970li yılların yoğun terör ve şiddet ortamında genel olarak ideolojik temele dayalı sağ-sol çatışmalarının dışında kalmayı başardılar. Daha da önemlisi, bu gençlik grupları zor ve şiddetin meşru bir yol olmadığını dile getirdiler. Bu süreçte artan toplumsal şiddet olayları karşısında Necmettin Erbakan'ın, MSP ve özellikle partinin paralelinde bulunan gençlik kuruluşlarındaki kadrolara yönelik en önemli mesajlarından biri, kesinlikle kavgaya alet olmamaları olmuştur (Kızıldaş, 2011,223). Örneğin İstanbul Fatih Akıncılar Şubesi eski başkanı Metin Yüksel'in öldürülmesinin ardından Erbakan'ın, Akıncılar Derneği Başkanı Mehmet Tellioğlu'na çektiği telgraf şöyledir (Milliyet, 1979):

"İç huzur ve kardeşliğin timsali olan Akıncılara, Türkiye'nin bölünmesi için teşvik gören çeşitli anarşist grupların yaptıkları tecavüzü tel'in ediyor, inançların kaba kuvvetle önlenemeyeceğine dair gerçeği bir kere daha belirtiyoruz"

Böylelikle 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra milliyetçi-ülkücü ve solcu-devrimci gençlik gruplarına karşı ciddi operasyonlar yapılırken, İslamcı diye nitelenebilecek grupların üzerine çok fazla gidilmemesinin bir nedeni de bu hareketlerin şiddet eylemlerinden uzak durmuş olmalarının sağlanmış olmasıdır.

Kurduğu ilk parti olan Milli Nizam Partisi'nin kısa bir süre içerisinde kapatılmış olmasına rağmen, Erbakan meşru siyasal zeminde kalarak mücadelesini sürdürme kararlılığından vazgeçmemiş ve 1973 seçimlerine kurduğu Milli Selamet Partisi ile katılmıştır. Düşüncelerini, siyasal iktidara gelerek gerçekleştireceğini düşünen ve bu çerçevede siyasal iktidara demokratik yolları kullanarak gelmeye çaba harcayan Erbakan'ın bu tutumu 1970li yıllarda Türkiye'nin içinde bulunduğu kaos ve terör ortamı içerisinde MSP'ye oy veren dindar kitlelerin radikal eğilimlere sapsmalarına engel olmuştur. Zira İran

Devrimi'nin etkilerinin hissedildiği 1979 yılı başlarından itibaren; Türkiye'nin İslamcılarını İran'da Şah rejiminin yıkılması ve Humeyni'nin güç kazanmasını şevkle karşılamışlar, Türkiye'deki Sünni İslami hareketi, bölgedeki Şii fundamentalizminin büyüyen gücüne girmeye başlamış (Sayarı, 1996), MSP'nin mitinglerinde “Ayasofya açılınsın” türünden sloganların yerini “Dinsiz devlet yıkılacak elbet”, “Erbakan, Ziya, Humeyni, yaşasın İslam Birliği”, “İran, Pakistan, sıra bizde Müslüman” gibi daha ağır sloganlara bırakmıştır (Demirhan, 1994, 29). Bu durum karşısında Necmettin Erbakan, kitleleri etki alanında tutabilmek amacıyla söylem düzeyinde iddialı çıkışlar yapmaya başlamıştır. Örneğin 1979 İzmir Teşkilatında yaptığı konuşmada müftülerin nikâh kıymasından, okullara Kur'an dersi konulmasından, okul kitaplarının Allah adıyla başlatılmasından söz etmiş, Çanakkale'de yaptığı konuşmada;

1. İslam ülkeleri Birleşmiş Milletlerinin kurulması,
2. İslam Ortak Pazarının kurulması,
3. İslam para birimi olarak dinarın kabul edilmesi,
4. İslam dünyasını savunacak bir askeri güç kurulması,
5. İslam prensiplerine uygun fikir birliği meydana getirecek kültür kurumları oluşturulması gerekliliği üzerinde durmuştur (Duman, 1999, 97-98).

Diğer taraftan ise aralarında bazı MSP milletvekilleri ve Tahir Büyükkörükçü'nün de bulunduğu Müslüman alimler ve MSP yönetim kadroları heyecanlı gençlere, maceraya atılmanın yanlışlığını ve yılların İslamcı birikimini temsil eden MSP'nin lideri Erbakan'ın gösterdiği yolun doğruluğunu telkin etmişlerdir. Bu nedenlerle MSP artık laik düzeni Müslümanların gazabından koruyan bir sübap olarak değerlendirilmeye başlanmış, bize parti değil, aksiyon gerek eleştirileri yoğunlaşmaya başlamıştır (akt. Albayrak, 1989, 278).

1980 askeri darbesi sonrası ilk fırsatta yeniden siyaset yapmaya başlayan Erbakan, bu kararlı tutumunun neticesini 1995 yılında yapılan seçimlerde birinci Parti olarak çıkmayı başararak ve bilahare koalisyon hükümetinin başbakanı olarak görmüştür. Erbakan'ın meşru siyasal zemin içinde kalarak iktidar mücadelesini sürdürmesinin önemli nedenlerinden biri MSP'nin girdiği ilk seçimden sonra iktidar ortağı olmayı başarmasıdır. 1974 yılında kurulan CHP-MSP koalisyonu “ben dindarım” diyen ve Müslüman kimliğini öne çıkaran bir siyasal hareketin laik Türkiye'de iktidar olabileceğini göstermesi açısından son derece önemlidir.

4.3. Şiddet ve Terörün Meşru Görülmemesi

Demokrasinin gelişmediği ve yerleşmediği toplumlarda radikal eğilimlerin ortaya çıkma ihtimali yüksektir. Demokrasinin varlığı ve demokratik toplum düzeni kişilerin

taleplerinin işleyen bir sistem içerisinde ve kurallar çerçevesinde karşılanmasına imkân verir. Böyle olunca da bireyler bazı taleplerinin karşılanması için tek çarenin yasal olmayan yol ve yöntemlere başvurmak olduğu şeklindeki düşüncelerden uzak kalmış olurlar. Oysa demokratik sürecin işlemediği toplumlarda bazı kişi ve gruplar şiddetin meşru bir araç olarak görmeye başlar ve şiddet kullanmaktan kaçınmayabilirler.

Müslüman ülkelerin birçoğu, ne yazık ki, demokratik olamayan siyasal sistemlere sahiptirler. Türkiye demokrasinin işlediği az sayıdaki Müslüman ülkelerden biridir ve bu özellik Türkiye'yi diğer Müslüman ülkelerden ayırtmaktadır. Örneğin, Türkiye'de diğer Müslüman ülkelerden farklı olarak aşırı ve radikal diye tanımlanabilecek bazı dini temelli düşünceler toplumda çok fazla zemin bulmamaktadır. Yine aynı şekilde referans olarak Müslüman kimliklerini öne çıkaran terör hareketleri ortaya çıkmamaktadır. Oysa Türkiye terör olgusunu en fazla yaşayan ülkelerin başında gelmektedir. 1960 ve 1970'li yıllarda daha çok sağ-sol şeklinde ideolojik temele dayalı olarak ortaya çıkan terör hareketlerini 1980'li yıllardan sonra daha çok etnik temele dayalı terör hareketleri takip etmiştir. Türkiye'nin geçmiş 40-50 yılı dikkate alındığında belki de terörün en fazla yaşandığı Müslüman ülke olarak görülmesi mümkündür. Terör ile bu kadar iç içe olan bir ülkede İslami kimliğini öne çıkararak geniş toplumsal kitlelerin genel olarak terör hareketlerinin dışında kalmış olmaları son derece dikkat çekici bir durumdur. Bu olgunun nedenlerinin ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir. Öte yandan ilk siyasi partisi olan MNP'nin kuruluşunu açıkladığı basın toplantısında (Milliyet, 1970), sokak hareketlerine itibar etmediklerini, sokak operasyonlarıyla hiçbir şeyin halledilemeyeceğini belirten Necmettin Erbakan'ın Türk siyasal hayatında izlediği çizgi ve oynadığı rolün bu sonucun ortaya çıkması üzerinde etki yaratan en önemli nedenlerden biri olduğunu söylemek mümkündür.

Zira 20'inci yüzyıl sonunda İslamcılık devletten topluma ve bireye doğru kaymaya, farklı dinamikler üzerinde yükselmeye başlayıp, kimlik mücadelesinin içeriği hak ve özgürlüklerle, demokrasiyle, hoşgörüyle doldurulmaya başlarken diğer İslam ülkelerindeki hareketler başarısızlıklardan ders alarak kendilerini dönüştürmekte çok zorlanmışlar, Türkiye'deki Milli Görüş hareketi ise Refah Partisi döneminde farklı toplum kesimlerine ulaşmayı, ötekiyle diyalog kurmayı, toplumun farklı sorunlarıyla ilgilenmeyi başarabilmiştir. Bu noktada Erbakan'ın en büyük fonksiyonu, İslamcı muhalefeti, demokratik sistem içinde tutarak, ehlileştirilmesi olmuştur. İslamcılar demokrasi içinde, sandıktan çıkarak iktidara gelmişler, ne var ki RP'nin gösterdiği dönüşümü sistemin zinde güçleri gösteremediğinden sonuç hüsrana olmuştur (Akdoğan, 2011).

4.4. AK Parti İktidarının Ortaya Çıkması

Refahiyol hükümetinin 28 Şubat (post-modern darbe olarak adlandırılan) süreci ile iktidardan indirilmesi ve peşinden Refah Partisi'nin kapatılması Erbakan ve ekibinin demokrasi ve demokratik süreçlere olan inancı yok etmemiştir. Erbakan'ın ekibi yeni bir parti olan Fazilet Partisi çatısı altında toplanarak siyaset yolu ile mücadelelerine devam etmişlerdir. 1999 seçimlerinde oy kaybı yaşayarak seçimden çıkan Fazilet Partisi, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan Refah Partisi'nin devamı olduğu ve Cumhuriyete karşı başkaldırıda bulunduğu (Merve Kavakçı olayı) gerekçesi ile kapatılmıştır. Bu gelişme bile Erbakan ve arkadaşlarının meşru siyasal zeminde kalma konusunda ümitlerini yok etmemiş ve siyasete devam kararı alınmıştır. Bununla birlikte, ilk kez Erbakan'ın öncülük ettiği Milli Görüş hareketinde ciddi bir ayrışma yaşanmış ve bir grup partili ayrılarak yeni bir siyasal hareket oluşturmaya karar vermişlerdir.

Milli Görüş'ün içinden çıkarmayı başardığı, zamanın ruhunu doğru anlayan yeni bir kadro (Ete, 2011) olarak Ak Parti, 2002 sonbaharında girdiği ilk genel seçimden tek başına iktidar olarak çıkmıştır. Diğer bir ifade ile tüm engellemelere rağmen meşru siyaset sistemi içinde kalmaya özen gösteren Erbakan'ın öncülük ettiği Milli Görüş geleneği siyaset yapmaktan men edildikçe güçlenmiş ve bölününce yenilikçi olarak görülen grup tek başına iktidar olmuştur. 2007 Genel seçimlerinde %46 oy alarak daha büyük bir halk desteği ile yeniden iktidar olan Ak Parti; siyasal sistemin kurumları tarafından kapatılma tehdidi ile karşı karşıya kalmış ve "Cumhuriyete karşı muhalefetin odağı olduğu" belirtilmiş, 11 üyeli Anayasa Mahkemesinin altı üyesi kapatılması gerektiği şeklinde oy kullanmış, buna rağmen kapatma ile ilgili Anayasa maddesi hükümleri gereği kapatılmamıştır. Milli Görüş geleneğinden gelen Ak Parti iktidarının sistem tarafından kabul edilmesi, aslında Erbakan'ın yaklaşık 40 yıl mücadelesini verdiği siyasetin zaferi olarak görülebilir. Bir anlamda Erbakan, kısa süreli iktidar pratikleri ve kurduğu partilerle, Ete'nin (2011) de belirttiği "inançlarından ötürü dışlanmış dindarları ve iktisadi çıkarları merkez partilerce karşılanmayan küçük esnafı" siyasetin merkezine taşıyıp siyasal alanda temsilini sağlayarak, AK Parti ile uzun süreli iktidarla tanışmalarına olanak sağlamıştır.

4.5. Türkiye'nin Örnek Alınması

Halkı Müslüman olan ülkelerin büyük bir kısmı demokratik olmayan rejimlerle yönetilmektedir. Türkiye ise demokrasinin, kesintilere rağmen, işlediği nadir Müslüman ülkelerden biridir. Türkiye'nin bu özelliği, radikal İslamcı diye tanımlanabilecek akımların Türkiye'de ortaya çıkmaması gibi sonucun ortaya çıkması üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Tunus İslami Yöneliş Partisi (Nahda) lideri Raşit El-Gannuşi'nin "demokratik İslam'ın laboratuvarı" olara tanımladığı Türkiye'de; Erbakan ve en uzun süreli partisi olan RP şiddette başvurmama farkıyla İslami hareketlerin mücadele yöntemlerini kullanmış, demokratik yolla gelip demokratik yolla gideceğini ilan etmiştir. Toplumsal uzlaşma oluşmadığı sürece değişim yaratmayacağı taahhüdünde bulunmuştur. Bu da Erbakan liderliğindeki RP'yi diğer İslami hareketlerden ayırmıştır (Okutucu, 1996, 15-18).

Nitekim ideolojiler çağı olan 20'inci yüzyılda İslam'ın ideoloji formatında gündeme getirilmesi birçok ülkede İslami hareketleri doğurmuş; bir çok İslam ülkesinde İslamcılık denilince radikal, marjinal örgütler, silahlı gruplar akla gelirken, Türkiye'de demokratik bir parti öne çıkmıştır. Bu bağlamda Erbakan, İslamcılığı demokratik zeminde ortaya koymuş, İslamcılığın siyasal taleplerini demokratik rejim içinde tutmuştur. Bölgede İran devrimiyle yükselen İslamcı enerji, Erbakan'ın çalışmalarıyla sistem içinde tutulabilmiştir. Bugün Mısır'da, Tunus'ta, Libya'da muhalif siyasi partilerin olmamasına, Türk demokrasisinin gelişmişliğine vurgu yapanlar, Erbakan'ın bu süreçteki katkısını ifade etmek durumundadırlar. Erbakan, batılı anlamda bir siyasi parti kurarak, sisteme yönelik muhalefetini sistem içinde kalarak sergilemeyi başarmıştır (Akdoğan, 2011).

5. Sonuç

41 yıllık siyasal yaşamının uzun zamanını siyasal yasaklı olarak geçiren, üç askeri müdahale ile kurduğu üç siyasi partisi kapanan, bununla birlikte siyasal yaşamına beş siyasi parti sığdıran Necmettin Erbakan'ın Türk Siyasal Yaşamında demokratik sistemin istikrar kazanması bağlamındaki etkisi, iktidarı döneminde uyguladığı ekonomik politikalar ve toplumsal beklentileri karşılama düzeyi bir tarafa bırakıldığında, Müslüman kimliğin siyasal alanda görünürlük kazanmasını sağlayarak bu kesimlerin siyasal bütünleşmesini sağlamasıyla gerçekleşmiştir. Diğer taraftan kurduğu partiler ve bunların temsil ettiği kitlelerle sistemin önemli bir aktörü haline gelerek demokrasiyi iktidara gelmenin tek yolu olarak benimsemiş ve kitlelere demokrasinin bir vatandaşlık rejimi olduğunu aktarmıştır. Böylelikle Necmettin Erbakan, halkın siyasete güven duymasını sağladığı gibi İslami kesimlerin aşırı uçlara yönelmesini, demokrasiye ve demokratik araçlara inanılarak şiddet ve terörün meşru görülmemesini de temin etmiştir. Bir anlamda İslami kesimler için sistemin paratoneri olan Necmettin Erbakan, sisteme olan muhalefetini sistem içi araçlarla ifade ederek, İslami kesimlerin her boyutunu kapsayan siyasal bir alan yaratmıştır. Nitekim AK Parti iktidarını bu alandan bağımsız düşünmek de güçtür. Diğer taraftan ise, dünyadaki İslami hareketler içinde etkili bir isim olan Erbakan, bu hareketlere demokratik mücadelenin önemini göstermiştir.

KAYNAKÇA

AHMAD Feroz, (1988), "Islamic Reassertion in Turkey" **Third World Quarterly**, Vol. 10, No.2, Islam&Politics (April, 1988), pp:750-769.

AKDOĞAN Yalçın, (2011), "Erbakan ve İslamcılık", **Star Gazetesi**, 07.03.2011.

AKGÜL Ahmet, (1995), **Erbakan Devrimi**, İstanbul: Doğu Yayınları.

AKSOY Ergün, (2006), **28 Şubattan Balgat'a Mücahit Erbakan**, Ankara: Ümit Yayıncılık.

ALBAYRAK Sadık, (1989), **Türk Siyasal Hayatında MSP Olayı**, İstanbul: Araştırma Yayınları.

ALKAN Türker (1984), "The National Salvation Party in Turkey", **Islam and Politics in the Modern Middle East** (ed.Metin Heper and Raphael Israeli), (1984), Australia: Crom Helm Ltd.

ASİLTÜRK Oğuzhan, (2012), Kişisel Görüşme, 07.01.2012.

BAYRAMOĞLU Ali, (2001), **Türkiye'de İslami Hareket**, İstanbul: Patika Yayıncılık.

ÇAKIR Ruşen, (1994), **Ne Şeriat Ne Demokrasi Refah Partisini Anlamak**, İstanbul: Metis Yayıncılık.

ÇALIŞLAR Oral, Tolga Çelik (2006), **İslamcılığın Üç Kolu**, İstanbul: Güncel Yayıncılık.

DAĞI İhsan, (2002), **Ortadoğu'da İslam ve Siyaset**, İstanbul: Boyut Kitapları.

DAVER Bülent, (1985), " Anayasa Mahkemesi Kararları Açısından Siyasi Partiler: Birkaç Örnek Olay", **Anayasa Yargısı Dergisi**, C.2, s.93-140.

DEMİRHAN Çetin (yay.haz.), (1994), **Erbakan Nereye Koşuyor**, İstanbul: Tempo Kitapları.

DUMAN Doğan, (1999), **Türkiye'de İslamcılık**, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

ETE Hatem, (2011), "Erbakan'ın Siyasal Anlamı", **Sabah Gazetesi**, 05.03.2011.

KARPAT Kemal, (2009), **Elitler ve Din**, (çev., yay. haz. Güneş Ayas), İstanbul: Timaş Yayınları.

KEPEL Gillnes, (2001), **Cihat İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi**, (çev. Haldun Bayrı), İstanbul: Doğan Kitapçılık.

KEYMAN Fuat, (2008), “Türkiye’de Demokrasinin Derinleşmesi ve İyi Toplum Yönetimi”, TÜSİAD Koç Üniversitesi TÜSİAD-Ekonomik Araştırma Forumu, (23 Ekim, 2008), İstanbul.

KIZILTAŞ Ekrem, (2011), **Herkesin Hocası Erbakan**, İstanbul: Hayat Yayın Grubu.

MARDİN Şerif, (2008), **Türkiye’de Din ve Siyaset**, (der. Mümtazer Türköne, Tuncay Önder), İstanbul: İletişim Yayınları.

MAVİŞ Nazım, (tarihsiz), **Türk Siyasal Yaşamında Milli Görüşün Doğuşu MNP**, Ankara: Keşif Yayınları.

Milliyet, (1969), “AP, Erbakan ve 13 Adayı”, **Milliyet Gazetesi**, 19.08.1969, s.11.

Milliyet (1970), “Erbakan’ın Yeni Partisi Pazartesi Kuruluyor”, **Milliyet Gazetesi**, 24.01.1970, s.9.

Milliyet, (1973a), “Erbakan ve İki Milletvekili Milli Selamet Partisine Girdi”, **Milliyet Gazetesi**, 17.05.1973, s.1

Milliyet, (1973b), “Erbakan MSP’ye “Resmi” Genel Başkan Oldu”, **Milliyet Gazetesi**, 22.10.1973, s.11.

Milliyet, (1979), “İstanbul’da Akıncılar Fatih Şubesi Eski Başkanı ile İGD üyesi Kıbrıslı Bir Öğrenci Öldürüldü”, **Milliyet Gazetesi**, 24.02.1979, s.9.

Milliyet, (1980), “Erbakan’ın Tekrar Tutuklanması İstendi”, **Milliyet Gazetesi**, 14.10.1980, s.7.

Milliyet, (1998a), “RP Avrupa’ya Gidiyor”, **Milliyet Gazetesi**, 17.01.1998, s.7.

Milliyet, (1998b), “Refah Kapatıldı”, **Milliyet Gazetesi**, 17.01.1998, s.1.

- NARLI Nilüfer, (1997), “The Rise of the Islamist Movement in Turkey” **Middle East Review of International Affairs**”, (September, 1999), Vol. 3, No. 3, pp.38-48.
- ÖNİŞ Ziya, (2001), “Political Islam at the Crossroads: From Hegemony to Co-Existence”, **Contemporary Politics**, (2001), Vol.7, No.4, pp.281-288.
- OKUTUCU İsmail Haki, (1996), **İstikamet Şeriat**, İstanbul: Yeryüzü Yayınları.
- POYRAZ Fahrettin, (2006), **Türk Siyasal Yaşamında Milli Görüş Hareketi**, Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- SARIBAY Ali Yaşar, (1985), **Türkiye’de Modernleşme Din ve Parti Politikası “Milli Selamet Partisi Örnek Olayı”**, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- SAYARI Sabri, (1996), “Turkey's Islamist Challenge” **Middle East Quarterly**, (September 1996), pp. 35-43
- SCHMIDT Manfred, (2002), **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, (çev. M. Emin Köktaş), Ankara: Vadi Yayınları.
- ŞEN Serdar, (1995), **Refah Partisi’nin Teori ve Pratiği**, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- YAVUZ M. Hakan, (1997), “Political Islam and Welfare (Refah) Party”, **Comparative Politics**, Vol. 30, No.1 (Oct.,1997), pp.63-82.
- YAVUZ Hakan, (2005), **Modernleşen Müslümanlar**, (çev.Ahmet Yıldız), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- YAYLA Atilla, (1997), “Turkey’s Leaders- Erbakan’s Goals”, **Middle East Quarterly**, (September, 1997), Vol.4, No.3, pp:19-25.
- YEŞİLADA Birol, (2002), “The Virtue Party”, **Turkish Studies**, No. 3, Vol.1, pp.62-81.
- ZURCHER Erik Jan, (2000), **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, (çev. Yasemin Saner Gönen), İstanbul: İletişim Yayınları.